

üzemek megfelelő egészségügyi formák alapján létesülnek. Előre meghatározott tervek alapján létesülnek mosdók stb. és korszerű követelményeknek megfelelően létesülnek majd ezek az üzemek.

1950 elejétől épülnek az üzemek. Ezen a területen a szociálpolitikai felelősöknek nagy feladataik lesznek, sürgősségi sorrendben nekik kell megállapítani azt, hogy melyik üzemnek van elsősorban erre szüksége. Számos üzemben áll fenn, hogy nem tudjuk ezeket a berendezéseket biztosítani, mert egyszerűen nincs lehetőség, mert az üzemek tervszerűtlenül épültek és így igen nagy nehézségekkel küzdünk. De szükséges, hogy ezeket a nehézségeket a legrövidebb időn belül kiküszöböljük. Az üzemi étkezők olyan területe az üzemi szociálpolitikának, amelyik az újonnan létesülő üzemekben többé-kevésbé magától megoldódó dolog, mert megfelelő előírások biztosítják a konyha menetét. A régi üzemekben ez igen nagy probléma. Világos, hogy helyesnek kell tartanunk, hogy minél nagyobb mértékben létesüljenek konyhák. Nekünk célunk, hogy a dolgozók minél jobban el legyenek látva. Az 5 éves terv folyamán erre a célra is komoly összeget fordítunk. Önálló étkező bizonyos létszámon alul nem lehetséges és természetesen nem is kifizetődő. Itt rá kell térni, hogy több üzem közösen látja el magát, közös konyhával, vagy az előre gyártott ételek felhasználása a központi helyen elkészített ételek kiosztása a kisebb üzemekben, ahol nem alkalmasak arra, hogy konyhákat létesítsenek.

Világosan kell látnunk az összefüggését ezeknek a kérdéseknek az üzemen belül és az üzemen kívüli szociálpolitikai kérdését. A szociálpolitikai terv és a termelési terv szükségességét és azt nemcsak tudomásul kell venni, hanem minden munkában a szert kell eljárnunk. Vigyáznunk kell arra, hogy ne hogy szociálpolitikai sovinizmusba essünk, és olyan követelményekkel lépünk fel, amelyek nem helyesek, mert a szociálpolitikának összhangban kell lenni a termelés növekedésével. Az 5 éves terv perspektívája megmutatja nekünk a helyes utat az üzem szociálpolitikai munkájában is.

3.2.4. Egyén és közösség

Áralakulás Magyarországon 1938-ban és 1949–1955-ben

Statistikai Időszaki Közlemények. I. köt. Budapest, 1957, KSH. 5–7.

A Központi Statisztikai Hivatal munkatársai által összeállított anyag az ipari és mezőgazdasági eladási árakat, illetve a fogyasztói árak alakulását vette részletes vizsgálat alá. A háború előtti utolsó békeévet, 1938-at bázisként használva bemutatta a szocialista gazdaságpolitikára való áttérés nyomán az árak alakulására az 1950-es évek első felében, és ennek az egyes társadalmi rétegre gyakorolt hatását, kiemelve azokat a problémákat, amelyeket az elhibázott gazdaság- és társadalompolitika okozott.

A legfőbb megállapítások a következők:

- 1) A lakosság által elköltött pénz vásárlóereje az 1946-os stabilizáció óta nagymértékben csökkent. A vásárlóerő csökkenése lényegesen különböző volt az anyagi javak beszerzésénél, ill. a szolgáltatások tekintetében.
  - a) A forint vásárlóereje a kereskedelmi és szabadpiaci forgalomba került cikkek árai alapján számítva az 1946. évi stabilizációtól 1949-ig mintegy 40%-kal csökkent, 1955-ig pedig egyharmadára esett vissza. (Az 1946. évi árakat 100-nak véve a fogyasztási cikkek árindexe 1949-ben 166,5%, 1955-ben 296,5%.) Egy 1938. évi vásárlóerejű pengővel a kiskereskedelmi, ill. szabadpiaci forgalom árait alapul véve 1946-ban 3,81 Ft, 1949-ben 6,35 Ft 1955-ben pedig átlagosan 11,2 Ft volt egyenértékű. (A pengő és a forint árak közvetlen összehasonlításából számított szorzószámok.)
  - b) A lakosság jövedelmi viszonyainak szempontjából nagyon kedvezően alakultak a szolgáltatások díjai, elsősorban a lakbérek. A szolgáltatások díjai 1946-ban az 1938. évinek átlagosan mintegy két és félszeresét érték el, és azóta alig emelkedtek.
- 2) A háború utáni időszakban az áralakulás terén az alábbi változásoknak volt kiemelkedő jelentőségük:
  - a) Az óriási méretet öltött az inflációt az 1946. augusztus 1-ji stabilizáció szüntette meg. Az iparcikkek árai – az ipar lassúbb helyreállítása folytán – a mezőgazdasági árakhoz képest magasabbak voltak. 1949-ig az árarányok lényegesen módosultak. A mezőgazdasági árak ebben az időszakban az ipari átráknál jobban emelkedtek, de az árarányok még így is kedvezőtlenebbek voltak a parasztság számára, mint az ugyancsak igen kedvezőtlen 1938. évi árarányok.
  - b) Az 1951. december 2-án végrehajtott általános ár- és bérrendezés alkalmával a kiskereskedelmi árak színvonala átlagosan mintegy 40%-kal emelkedett. (A szabadpiaci árak, legalábbis is az árrendezést közvetlenül követő időszakban csökkentek, de később, a rossz termés hatására a zöldség- és gyümölcsfélék árai még a kiskereskedelmi árnál is magasabbra növekedtek. A szolgáltatások díjai a közlekedés kivételével változatlanok maradtak.) Minthogy a munkások és alkalmazottak keresete a bérrendezéskor kb. 20%-kal növekedett, a parasztság 1952. évi árbevétele pedig a kötelező beadás nagyfokú kiterjesztése miatt csökkent, az áremelésből eredő többletbevétel legnagyobb része az állami jövedelmeket növelte, amelyeket a túlzott mértékű beruházások, a honvédelmi kiadások finanszírozására, valamint a felduzzadt államapparátus fenntartására fordítottak. A reáljövedelmek 1952-ben lényegesen visszaestek. Az árrendezés leginkább a parasztságot sújtotta, ugyanis, míg a munkások és alkalmazottak a többletkiadás egy részét béremelésben megkapták, addig a parasztság pénzbevétele 1952-ben a kiadási költségek növekedése folytán még csökkent is.

- c) Az 1953. júniusi kormányprogram után több ízben részleges árleszállításokat hajtottak végre, főként a ruházati cikkeknel. 1955-ben a fogyasztói árak átlagos színvonala – figyelembe véve a munkások és alkalmazottak által vásárolt szabadpiaci árak csökkenését is – 4,5%-kal volt alacsonyabb, a legmagasabb árszintű 1953. évinél.
- d) A vizsgált időszak alatt végig jelentős tényező volt az ún. burkolt áremelés. 1950-ben és 1951-ben különösen a cikkek minőségének visszaesése volt nagymértékű, de 1953 után sem állt meg ez a folyamat, hanem más formában jelentkezett. (A viszonylag olcsó, vagy leszállított árú cikkek kikerültek a forgalomból, az új néven gyártott termékek ára aránytalan volt a régebbi termékekhez stb.) A burkolt árváltozások a közölt indexben nincsenek figyelembe véve.
- 3) Az állami szektoron belül az árak 1949 óta – minthogy szerepük lényegében csak az állami vállalatok és szervezetek közötti elszámolásra szorítkozott – a gazdasági fejlődéstől egészen függetlenül a központi adminisztratív irányítás feltételeihez alkalmazkodva alakultak. Több részleges ármódosítás után, 1952. január 1-jén a legtöbb terméknél bevezették az önköltségi színvonalon álló ún. nettó termelői árakat, és az addig különböző helyeken jelentkező állami bevételeket (növelve az 1951. évi fogyasztói áremelésből származó többlettel) forgalmi adóban egyesítve nagyrészt a fogyasztási cikkekre rótták. Ennek következtében 1955-ben az ipari termelői árak indexe 1939-hez képest a fogyasztási cikkeknel mintegy két és félszer magasabb volt, mint a termelési eszközöknél. 1955-ben az ipari bruttó termelői (az állami jövedelmet is magukban foglaló) árak az 1939. évi áraknak átlagosan nyolcszorosát, az 1949. évinek pedig átlagosan közel másfélszeresét érték el.[...]
- 4) A mezőgazdasági értékesítési átlagárak általános színvonala 1955-ben minden más szektor áralakulását meghaladóan a legmagasabb volt: az 1938. évi árakhoz képest 15-szörös, az 1949. évihez pedig 2,4-szeres. A cikkenkénti átlagárak 1949 után két, egymástól nagymértékben különböző ártényezőből tevődtek össze: az egyik a kötelező beadás, amelynél az adminisztratív eszközökkel alacsonyan tartott árak az adózás sajátos módját jelentették. A másik ártényező a szabadpiaci forgalom volt, ahol a termelői árak a fogyasztói árak színvonala közelében helyezkedtek el. Az állami szabadfelvásárlási és szerződéses árak az évek során változóan vagy egyik, vagy másik csoportba tartoztak, az ipari növényeknél pedig a kettő között helyezkedtek el. [...]
- 5) Az 1938. évi arányokat alapul véve, 1951-ben átmenetileg, 1954 után pedig állandósultnak tekinthető ipari olló keletkezett. A parasztság által értékesített cikkek termelői árai 1955-ben – számolva az árindexben a súlyozásból eredő hibalehetőségekkel – mintegy 28%-kal haladták meg a parasztság által vásárolt cikkek és szolgáltatások fogyasztói árának színvonalát (1938-as bázison mérve). Az ipari olló kialakulása nem jelent feltétlenül helytelen irányú áreltolódást, mert:

- a) A mezőgazdasági és iparcikkek árai közötti arány 1938-ben nagyon kedvezőtlen volt a parasztság számára.
  - b) A háború után az ország gazdasági szerkezetének átalakulása (az ipar erőteljes fejlődése ugyanakkor a mezőgazdasági termelés stagnálása), továbbá a vásárlóerő kiszélesedése nagymértékben növelte az élelmiszerek iránti keresletet, így azok árának az iparcikkárakat meghaladó növekedése az adott szakasz fejlődésének természetes következményeként tekinthető.
  - c) A parasztság által eladott cikkek minősége lényegében az egész időszak folyamán kevéssé esett vissza, mialatt az általa vásárolt iparcikkek minősége számottevően romlott. Ez a körülmény az árindexben nem jut kifejezésre. Ha az árindexben a minőségromlás és más tényezők által bekövetkezett burkolt árdrágulást is figyelembe vesszük, 1938. évi bázison mérve az ipari olló mértéke 1955-ben a közölnél lényegesen kisebb. Az 1949-hez képest – minthogy 1949-ben a parasztság számára mintegy 7%-kal még kedvezőtlenebbek voltak az arányok az 1938. évinél – viszonylag szélesre nyílt ipari olló volt az 1949 utáni évek többségében. Nem véve számításba a burkolt árdrágulást, 1955-ben a mezőgazdasági cikkek termelői árai 1949-től számítva 35%-kal nagyobb mértékben növekedtek, mint a parasztság által vásárolt cikkek árai.
- 6) A háború utáni időszakban, az árak térbeli ingadozásában is nagyfokú változás következett be. Míg a háború előtt a kiskereskedelmi árak a vidéki kisvárosokban alacsonyabbak voltak, mint a nagyobb városokban, addig 1949 után az állami kiskereskedelmi árak az egész ország területén azonosak lettek. Ezzel szemben a szabadpiaci árak (amelyek egyidejűleg termelői és fogyasztói árak voltak) területi szóródása a háború előttinek többszörösére növekedett. Gyakran vidéken voltak magasabbak, mint a központi árualapból jobban ellátott nagyvárosokban. Mivel a kereskedelem a lakosság igényeit gyakran hiányosan elégítette ki, az élelmiszerek szabadpiaci árai sok esetben a kiskereskedelmi árak felett mozogtak.

A magyar nevelésügy kérdései

In: Hegedűs B. András – Rainer M. János: A Petőfi Kör vitái,
VI. Budapest, 1992, Múzsák – 1956-os Intézet. 19–21.

A Petőfi kör szakmai rendezvényei sorában 1956. szeptember 28-án és október 12-én a nevelésügy kérdéséről rendeztek tematikus vitát. A vitában több mint 30 felszólaló mondta el véleményét az oktatási rendszerrel, a tantervvel és az oktatott anyaggal, a tankönyvekkel, illetve a pedagógusok helyzetével kapcsolatban. Többségük azt kritizálta, hogy az 1953. júniusi párthatározat és az azt követő különböző nevelésügyi dokumentumokban megfogalmazott változtatásokra a gyakorlatban nem került sor.